

РЕЦЕНЗИЯ
ОТ ПРОФ. Д.Ф. Н. АЛЕКСАНДЪР АНДОНОВ
ЗА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА ДОЦ. Д-Р ВЕСЕЛИН ПЕТРОВ
“ПРОЦЕСУАЛНА ФИЛОСОФИЯ: ИСТОРИЯ И СЪВРЕМЕННОСТ”

Дисертацията е публикувана като книга през 2010 г. в София от издателство “ЕТО”. Дисертационният труд е в обемът от 333 стр.

Структуриран е в четири части. Снабден е с библиография, показалец на имената и показалец на ключовите термини. Библиографията съдържа около 298 заглавия на цитирана литература.

Уводът въвежда в процесуалното мислене и Европейската културна традиция. Първата част е посветена на постмодернизма и това, което В. Петров нарича “конструктивен постмодернизъм”. Втората част представя историческите “ракурси и съпоставки” при възникването на процесуалната философия. Третата част се занимава със съпоставянето на процесуалната философия със съвременните философски течения. Четвъртата е посветена на някои аспекти на съвременната процесуална философия. Заключениеето се занимава с перспективите на процесуалната философия днес.

Доц. Петров се е съсредоточил предимно върху разглеждането на възгледите на Алфред Норт Уайтхед в съпоставка с вече известни философски системи, спрямо които той обособява своите разбирания.

Това е философията на Лайбниц, немската класическа философия и преди всичко Кант, философията на Самюел Алегзандър и Брадли, прагматизмът на Пърс и Джеймс, философията на натурализма, Ръсел, както и аналитичната традиция. От съвременните последователи на процесуалната философия са разгледани възгледите на Никълъс Решар и Андрю Пол Ушенко.

Тази дисертация е едно начало. Похвално е, че доц. Веселин Петров така авторитетно и всеотдайно се посвети на процесуалната философия.

Струва ми се, че за първи път в българската философска литература англосаксонска философия се представя със значението и за съществен принос в развитието на философията въобще.

Процесуалната философия е предизвикателство. Тя не е само философия за или на процесите. Тя изисква специални, различни от традиционните философстване усилия да бъдат мислени процесите! В този смисъл на процесуалната философия и предстои да се доказва.

Преценявам дисертационния труд на доц. Веселин Петров Петров като принос във философската наука, който аргументира нови перспективи за философско развитие.

Направеното от доц. Петров е достатъчно за да ни въвлече в значимостта на процесуалната проблематика. Разбира се, би могло да се отправят претенции. Аз имам най-различни несъгласия, но те не променят общата оценка за дисертационния труд.

Прави впечатление, че някак се губи по значение и смисъл основното откритие на Уайтхед. Според мен, Уайтхед открива реалността на времето в конкретността. Наистина за да се извърши това откритие заслуга има и Айнщайн с теорията на относителността, но, според Уайтхед, Айнщайн не успява да разгърне истинският философски онтологически потенциал на идеята, до която достига.

Уайтхед установява, че научният материализъм, с който работи науката още от 17 в., не мисли времето като собствена характеристика на материалните обекти. Ако разделите по какъвто и да е начин пространството на едно тяло, посочва той, няма как с това да не разделите и самото тяло. Което означава, че мисленето на пространството на тялото по някакъв начин съвпада и с мисленето на самото тяло. Ако разделите времето, в което мислите тялото обаче от това няма да последва нищо за самото тяло. (Science and the Modern World. 1925. pp. 49-50.) Наистина забележителна наблюдателност, която ще покаже, че материализмът на

науката на модерността не мисли времето на реалните обекти, като тяхно собствено време и с това невярно мисли реалността. Откритието на Уайтхед се състои в разбирането на времето като време на всяка реалност, нейно собствено време със собствена специфика, различна от пространството и.

В случая не обсъждам доколко Уайтхед е успява да разгърне възможностите, които предоставя това откритие. Но не само това, Уайтхед разбира процеса като мислен през време. С това искам да кажа, че всякакви мисления на процесите без съзнанието за времевия им характер наистина се присъединява към процесуалната философия или по-скоро процесуалното движение но, не е съвсем наясно за какво става въпрос.

(Пак там. С. 193.)

Онова, което се има предвид при този начин на мислене през откритието на реалността на времето е единството на конкретността в минало, настояще и бъдещето, осъществявани през иновации и творчество.

(Process and Reality. Corrected edition. 1987. P. 21.) Нещо повече Уайтхед има съзнанието за различни начини, но които може да се времеее.

Погледната така процесуалната философия на Уайтхед има предимство пред всички останали философствания върху процеси, включително и тези на немската класическа философия и диалектическия материализъм.

Доц. Петров се отказва да се занимава с проблемите на теологията, това е негово право естествено, но така се губи може би най-значимата идея на Уайтхед или поне идея с много мощно значение. Уайтхед настоява, че Бог не следва да се третира като изключение на метафизическите принципи, защото “той е техният главен пример“. (Пак там. С. 343.) Но не само това.

Той твърди, че християнството неправилно се свързва с предметния характер на гръцката менталност, мисли се предметисти и преди всичко с оглед на една завършеност на съществуващото. За Уайтхед характера на християнството нито е предметисти, нито пък в него по изначална

ориентация се търси намирането на устойчив резултат, който завършва изменението и процеса.

Както посочва Уайтхед римската империя приема християнската религия за официална религия, но и християнството приема римската империя!

(Пак там. С. 342.)

Това е забележително мислене на християнството и на религиозността позволява на Уайтхед да твърди, че въобще не съответства на духа на християнството, разглеждането на света като веднъж завинаги създаден.

(Пак там.) От тази гледна точка Уайтхед вижда цялата история на философията в различна светлина. С казаното искам да покажа с каква мощност са философските идеи на Уайтхед и колко широк обем от философска проблематика покриват, което не е съвсем ясно във предлагания ни за защита философски труд.

Философстването на Уайтхед всъщност продължава започнатото от Франсис Бейкън велико обновяване.

Оставам с впечатлението, че доц. Петров е склонен да разглежда реалността като процеси, които нямат нужда от нещност. Както отбелязва той "... идеята, че процесите трябва да са дело на нещата, не е нищо друго, освен безпомощно предубеждение....

Процесуалната метафизика означава обръщане на тази перспектива. Тя възприема линията, че категориалните свойства на нещата са просто устойчиви струпвания на пораждаци процеси диспозиции.”

(Дисертацията. С. 238.)

От цитата се вижда, че диспозициите пораждат процеси, но диспозициите са диспозиции на нещност или неща, или реалности.

Струва ми се, че се смесват два различни проблема. Първият проблем е за отношението на процеса към завършеното, устойчиво състояние.

Традиционната философия дава приоритет на резултата, който би трябвало да е съвършен, вечен, неизменяем - абсолютната истина. Има процес, но

той е спомагателен - служи само за да се достигне до търсения резултат. Най-чисто това се вижда в разбирането на Бог като вече извършил създаването и Аристотеловото разбиране за неподвижният двигател, който движи всичко. Уайтхед е наясно с това и цитира Бергсон, който обвинява човешкият интелект, че е “пространирал универсума” със склонността си да игнорира променливостта. (Process and Reality. Corrected edition. 1987. P. 210.) Уайтхед обаче няма намерение да откъсва нещността от процеса (Пак там.), защото това би означавало и да се отделя пространството от времето. Процесът не може без неща, както и нещата без процеса. Освен тази проблематика се появява и проблемът за процеса, който се удържа и изменя в собствената си процесуалност, без да може да бъде сведен до някакво предметност, от която произтича, но и без да може да се освободи от участието на предметността.

В този смисъл нямаме противопоставяне на нещност и процес, а противопоставяне на философски концептуализации, които не разбират единството на постоянното и променливото или като чудесно установява Уайтхед, не разбират собствената онтология на времето. В противен случай ще изпаднем в тъмнина, при която, както е известно, всички крави са черни. Защото няма как каквато и да е философия, доколкото е човешка дейност, да не бъде процесуална. Подобни обобщения обаче загубват спецификата на процесуалната философия. Разбира се, че всяка философия по някакъв начин работи с процесуалност и като философстване не може да не е процесуалност. Проблемът обаче е как се мисли процесуалността с оглед на собствената и реалност и всеобщността. Също така не би трябвало да отнасяме към процесуалната философия, без, разбира се, да се подценяват постигнатите резултати, постижения на философия когато тя навлиза в усвояването на методологията на мисленето и познанието. Проблемът е, че търсената и откривана методология отново се оказва само

средство за достигане до абсолютната и в този смисъл вечна и непроменима истина.

Уайтхед открива философските основанията, чрез които може да се разбере всяка реалност като процес, който не завършва с неизменяем резултат.

Разбира се, философията на Уайтхед има своите ограничения. Но тя запълва празнината, която оставя немския класически идеализъм и производните от него философствания, с които главно се работи в континентална Европа, а и в България. Уайтхед се интересува от философията, доколкото нейните идеи оказват някакво непосредствено влияние върху частната наука. В този смисъл той не разглежда по същество немската класическа философия. С това Уайтхед показва, че макар и да се интересува от духовното, най-вече през образованието, не може да синхронизира своите философски виждания с постиженията на философията на духа, представени главно от немската класическа философия. Дори пропуска нейното влияние върху биологията. Имам предвид откритието на Хегел от Феноменология на духа за тъждеството на онто и филогенезата в развитето на индивидуалния човек, което изпреварва формулирането от Хекел тъждество на онто и филогенезата при развитието на организма. С което искам да кажа, че, поне за мен, развитието на процесуалното мислене би трябвало да е в състояние да обедини постиженията на Уайтхед от философията на времето с постиженията на континенталната философия на духа. При това обаче е очевидно, че континенталната философия, независимо, че има значими постижения в разбирането на процеса като развитие в лицето на немската класическа философия и диалектическия материализъм, отстъпва на хоризонтите на процесуалната концептуализация на Уайтхед, които вижда процесите като непрекъснато отворени към бъдещето през иновация и

творчество и успява да се аргументира дори с участието на Бог в тези събития!

Съществено предимство на процесуалната философия, или по-точно процесуалното движение във философията е, че то не застава полемично спрямо останалите философски системи и школи. Откриването на онтологическата специфика на процеса позволява най-различни интерпретации.

Искам да изразя несъгласие с доц. Веселин Петров, че “самото разглеждане на философски въпроси и позиции, пречупени през погледа на процесуалната философия, е ново за българския читател и може да му се стори необичайно и нетрадиционно за школовката, която той получава в университетите у нас, на семинари и други форуми.“ (Дисертацията. Стр. 13.) Още нещо. Онова, което доц. Веселин Петров представя от българската философия като имащо нещо общо с процесуалната философия даже няма как да се коментира.

Не мога да не привлека вниманието върху обстоятелството, че процесуалната философия на ниво разработване на проблемите на субекта има достатъчно дълга история в България. Философията на организма на Уайтхед не е нищо друго освен някакъв начин да се прави субектна философия. Но не само това, ползвайки се от методология на субектния подход българската философия успя да инициира, теоретическо обоснове и практически реализира такова философско събитие каквото е провежданата повече от десет години световна олимпиада по философия за ученици. Това беше направено успешно поради процесуалната отвореност на субектната методология за непрекъснато развитие и творчество на философските концептуализации и в интелектуално сътрудничество с философското движение “философия с деца “ на проф. Матю Липман от САЩ, за когото е несъмнено ясно, заедно с Джон Дюи, че традиционната педагогика допуска категориалната грешка да схваща целта на обучението

като преподаване на интелектуални резултати, а не резултатите с процесите, чрез които те са постигнати, и чрез които могат да се развиват и обогатяват. (Thinking in Education. 1991. P. 15.) Със съдействието на тази методология беше извършена успешно промяната в учебната документация на българското образование в средното училище по философия, гражданско образование и всички учебни предмети. Дори беше създадена дисциплината “Свят и личност”, която изцяло е продукт на процесуална философска концептуализация.

Не споменавам нищо за рутинно протичащия образователен процес по онтология в СУ с възможностите на процесуалната философия, което би трябвало да се подразбира.

Надявам се, че доц. Петров ще продължи с усилията си да държи в течение философската общност в България със случващото се в процесуалната философия не само в чужбина, показвайки нейните предимства да стимулира философското познание и прилага философските идеи на практика.

Тази дисертация е постижение не само за доц. д-р Веселин Петров Петров, но и за българската философска мисъл. Аз съм уверен, че тя ще позволи на българската философия да навлезе още по-компетентно и убедително в познанието на процесите.

16. 08. 2011 г.

София

проф. д. ф. н. Александър Андонов